

ΠΑΝΕΛΛΑΔΙΚΕΣ ΕΞΕΤΑΣΕΙΣ 2021

ΙΣΤΟΡΙΑ ΠΡΟΣΑΝΑΤΟΛΙΣΜΟΥ Γ' ΛΥΚΕΙΟΥ

Θέματα και Απαντήσεις

Επιμέλεια: Ομάδα Φιλολόγων

ΦΡΟΝΤΙΣΤΗΡΙΟ

ΩΘΗΣΗ

Αφειρηρία το μέλλον

ΓΥΜΝΑΣΙΟ / ΛΥΚΕΙΟ

ΩΘΗΣΗ

Αφειρηρία το μέλλον

<http://www.othisi.gr>

Τρίτη, 22 Ιουνίου 2021
ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΕΣ ΣΠΟΥΔΕΣ Γ' ΛΥΚΕΙΟΥ
ΙΣΤΟΡΙΑ

ΟΜΑΔΑ ΠΡΩΤΗ

ΘΕΜΑ Α1

Να δώσετε το περιεχόμενο των ακόλουθων ιστορικών όρων:

- α. Οργανισμός (1914)
- β. Σύμφωνο περί αμοιβαίας μεταναστεύσεως μεταξύ Ελλάδος και Βουλγαρίας (1919)
- γ. Συνθήκη των Σεβρών (28 Ιουλίου/10 Αυγούστου 1920).

Μονάδες 15

ΑΠΑΝΤΗΣΗ

α. Σχολικό βιβλίο σελ. 140-141

Ιδρύθηκε τον Ιούλιο του 1914 στη Θεσσαλονίκη, με σκοπό την άμεση περίθαλψη και στη συνέχεια την εγκατάσταση των προσφύγων σε εγκαταλελειμμένα τουρκικά και βουλγαρικά χωριά της Κεντρικής και Ανατολικής Μακεδονίας. Παρεχόταν συσσίτιο, προσωρινή στέγη και ιατρική περίθαλψη, μέχρι οι πρόσφυγες να βρουν εργασία ή να αποκτήσουν γεωργικό κλήρο.

β. Σχολικό βιβλίο σελ. 140

Το Νοέμβριο του 1919 υπογράφηκε η συνθήκη του Νεϊγύ, που προέβλεπε την παραχώρηση της Δυτικής Θράκης από τη Βουλγαρία στην Ελλάδα. Στη συνθήκη ήταν συνημμένο το «Σύμφωνο περί αμοιβαίας μεταναστεύσεως μεταξύ Ελλάδος και Βουλγαρίας». Με βάση αυτό, αναχώρησαν από την Ελλάδα περίπου 50.000 Βούλγαροι και από τη Βουλγαρία περίπου 30.000 Έλληνες (περίπου 20.000 ακόμη Έλληνες είχαν μεταναστεύσει πριν από την υπογραφή της συνθήκης).

γ. Σχολικό βιβλίο σελ. 144, 96

Στις 28 Ιουλίου /10 Αυγούστου του 1920 υπογράφηκε η Συνθήκη των Σεβρών, που μεταξύ άλλων όριζε ότι η περιοχή της Σμύρνης θα βρισκόταν υπό ελληνική διοίκηση και κατοχή πέντε χρόνια. Ύστερα από την περίοδο αυτή θα μπορούσαν οι κάτοικοι να αποφασίσουν την προσάρτηση της περιοχής στην Ελλάδα. (σελ. 144) Η

ΩΘΗΣΗ

συνθήκη των Σεβρών αποτέλεσε τη μεγαλύτερη διπλωματική επιτυχία της Ελλάδας και δικαίωσε την τολμηρή πολιτική του Βενιζέλου. Η μικρή Ελλάδα των παραμονών των Βαλκανικών πολέμων γίνεται με την υπογραφή της Συνθήκης «η Ελλάδα των δύο Ηπείρων και των πέντε θαλασσών». Το όραμα της Μεγάλης Ιδέας φαίνεται να γίνεται απτή πραγματικότητα. (σελ. 96)

ΘΕΜΑ Α2

Να χαρακτηρίσετε τις ιστορικές πληροφορίες που ακολουθούν, γράφοντας στο τετράδιό σας το γράμμα που αντιστοιχεί στην κάθε πληροφορία και δίπλα του τη λέξη Σωστό, αν η πληροφορία είναι σωστή, ή τη λέξη Λάθος, αν η πληροφορία είναι λανθασμένη:

- α. Με τη Γαλλική Επανάσταση και τους Ναπολεόντειους πολέμους, ευνοήθηκε ιδιαίτερα η ελληνική ναυτιλία.
- β. Ο Δ. Υψηλάντης θέλησε να επιβάλει έναν δικό του «Γενικό Οργανισμό της Πελοποννήσου», για να συγκεντρώσει τη στρατιωτική και την πολιτική εξουσία.
- γ. Η ικανοποίηση των αιτημάτων των απομάχων του πολέμου ήταν η μόνη σαφής διεκδίκηση στο πλαίσιο του προγράμματος του γαλλικού κόμματος.
- δ. Ο Ι. Κωλέττης, ως αρχηγός του αγγλικού κόμματος, επέβαλε το 1846/1847 ένα είδος κοινοβουλευτικής δικτατορίας.
- ε. Με το Σύνταγμα του 1927 εγκαθιδρύθηκε το πολίτευμα της βασιλευομένης δημοκρατίας στην Ελλάδα.

Μονάδες 10

ΑΠΑΝΤΗΣΗ

- α. Σωστό
- β. Σωστό
- γ. Σωστό
- δ. Λάθος
- ε. Λάθος

ΘΕΜΑ Β1

Να παρουσιάσετε τις συνθήκες διαμόρφωσης της νομισματικής πολιτικής των φιλοβασιλικών κυβερνήσεων από τις εκλογές του Νοεμβρίου του 1920 έως τη Μικρασιατική καταστροφή.

Μονάδες 12

ΑΠΑΝΤΗΣΗ

Σχολικό βιβλίο σελ. 50-51

Το Νοέμβριο του 1920 η φιλοσυμμαχική κυβέρνηση του Βενιζέλου έχασε τις εκλογές και την εξουσία ανέλαβαν τα φιλοβασιλικά κόμματα που έσπευσαν να επαναφέρουν τον ανεπιθύμητο στους Συμμάχους βασιλιά Κωνσταντίνο. Οι Σύμμαχοι, σε αντίποινα, έσπευσαν να αποσύρουν την κάλυψη του χαρτονομίσματος και έτσι, ένα σημαντικό τμήμα της νομισματικής κυκλοφορίας βρέθηκε χωρίς αντίκρουσμα. Επιπλέον, από το 1918 και μετά, ο κρατικός ισολογισμός έκλεινε με παθητικό, ενώ ταυτόχρονα η παρουσία στη Μικρά Ασία εξελίχθηκε σε σκληρό και δαπανηρό πόλεμο. Το Μάρτιο του 1922 τα δημοσιονομικά δεδομένα έφτασαν σε πλήρες αδιέξοδο, το οποίο αντιμετωπίστηκε με έναν απρόσμενο τρόπο. Λίγους μήνες πριν από την κατάρρευση του Ελληνικού Μετώπου στη Μικρά Ασία, η Κυβέρνηση προέβη σε ένα πρωτότυπο εσωτερικό αναγκαστικό δάνειο, με διχοτόμηση του χαρτονομίσματος. Το αριστερό τμήμα εξακολουθούσε να κυκλοφορεί στο 50% της αναγραφόμενης αξίας, ενώ το δεξιό ανταλλάχθηκε με ομολογίες του Δημοσίου. Η επιχείρηση στέφθηκε από επιτυχία, το κράτος απέκτησε 1.200.000.000 δραχμές και το πείραμα επαναλήφθηκε το 1926. Φυσικά, ο νομισματικός αυτός ελιγμός δεν στάθηκε ικανός να προλάβει τη Μικρασιατική καταστροφή και τις βαρύτερες συνέπειές της.

ΘΕΜΑ Β2

α. Ποια ήταν τα αίτια της καθυστέρησης της ανάπτυξης του εργατικού κινήματος στην Ελλάδα έως το τέλος των Βαλκανικών πολέμων; (μονάδες 9)

β. Πώς διαμορφώθηκε το ελληνικό εργατικό κίνημα, κατά τη διάρκεια του Πρώτου Παγκοσμίου Πολέμου; (μονάδες 4)

Μονάδες 13

ΑΠΑΝΤΗΣΗ

α. Σχολικό βιβλίο σελ. 46

Οι διαφορές του αγροτικού προβλήματος στην Ελλάδα, σε σχέση με γειτονικές ή άλλες ευρωπαϊκές χώρες, οφείλονταν στις ιστορικές ιδιομορφίες της ελληνικής ανάπτυξης. Το ίδιο ισχύει και για το εργατικό κίνημα. Στο τέλος του 19ου αιώνα συναντάμε στην Ελλάδα σοσιαλιστικές ομάδες και εργατικές ομαδοποιήσεις. Η πολιτική και κοινωνική τους επιρροή ήταν σαφώς μικρότερη από εκείνη που άσκησαν

αντίστοιχα κινήματα σε βιομηχανικές χώρες της Δύσης αλλά και σε βαλκανικές (π.χ. Βουλγαρία). Η απουσία μεγάλων σύγχρονων βιομηχανικών μονάδων οδήγησε σ' αυτήν την καθυστέρηση από κοινού με άλλους παράγοντες. Στα μεγάλα δημόσια έργα της περιόδου, σημαντικό ποσοστό του εργατικού δυναμικού προερχόταν από το εξωτερικό (στη διάνοιξη της διώρυγας της Κορίνθου εργάστηκαν πολλοί Ιταλοί) ή ήταν πρόσκαιρης, βραχύχρονης απασχόλησης. Πιο σταθερό εργατικό δυναμικό δούλεψε στις μεταλλευτικές επιχειρήσεις, όπου και εκδηλώθηκαν οι πρώτες καθαρά εργατικές εξεγέρσεις (Λαύριο, 1896). Στον ιδεολογικό τομέα η επικράτηση της Μεγάλης Ιδέας εμπόδιζε την ανάπτυξη και διάδοση ιδεολογιών με κοινωνικό και ταξικό περιεχόμενο. Η κατάσταση αυτή κράτησε ως το τέλος των Βαλκανικών πολέμων.

β. Σχολικό βιβλίο σελ. 46-47

Στη διάρκεια του Πρώτου Παγκοσμίου Πολέμου, οι πιέσεις που δέχτηκε η ελληνική κοινωνία, η εμπλοκή της σε διεθνείς υποθέσεις και ο αντίκτυπος της ρωσικής επανάστασης οδήγησαν το εργατικό και το σοσιαλιστικό κίνημα σε ταχύτατη ωρίμανση. Προς το τέλος του πολέμου ιδρύθηκε η Γενική Συνομοσπονδία Εργατών Ελλάδος (ΓΣΕΕ) που συμπεριέλαβε κλαδικά και τοπικά σωματεία, και το Σοσιαλιστικό Εργατικό Κόμμα της Ελλάδος (ΣΕΚΕ), που λίγο αργότερα προσχώρησε στην Τρίτη Κομμουνιστική Διεθνή και μετονομάστηκε σε Κομμουνιστικό Κόμμα Ελλάδος.

ΟΜΑΔΑ ΔΕΥΤΕΡΗ

ΘΕΜΑ Γ1

Συνδυάζοντας τις ιστορικές σας γνώσεις με τις απαραίτητες πληροφορίες από τα κείμενα που σας δίνονται, να παρουσιάσετε:

α. τους όρους και τον χαρακτήρα της Σύμβασης της Λοζάνης για την ανταλλαγή των πληθυσμών μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας (30-01-1923).

(μονάδες 13)

β. τους λόγους, για τους οποίους ο Ε. Βενιζέλος αποδέχθηκε τη συγκεκριμένη Σύμβαση.

(μονάδες 12)

Μονάδες 25

ΚΕΙΜΕΝΟ Α

Στις 30 Ιανουαρίου 1923, στη Λοζάννη, η Ελλάδα και η Τουρκία υπέγραψαν τη συνθήκη που προέβλεπε την υποχρεωτική ανταλλαγή πληθυσμών ανάμεσα στις δύο χώρες. [...] Το κριτήριο για μια τέτοια ανταλλαγή υπήρξε η θρησκεία. Τουρκόφωνοι ελληνορθόδοξοι και ελληνόφωνοι μουσουλμάνοι βρέθηκαν, παρά τη θέλησή τους, σε χώρες που ήταν ξένες στα ήθη και στη γλώσσα τους. Το σχέδιο σήμαινε ότι 585.000 μουσουλμάνοι θα ανταλλάσσονταν με 1.300.000 χριστιανούς ορθοδόξους.

[...] Ο Βενιζέλος παραδέχτηκε τα ακόλουθα σε μια δήλωση που έκανε σε μια επιτροπή προσφύγων το 1929: «Στην ουσία [η ελληνοτουρκική σύμβαση της Λοζάννης] δεν συνίσταται σε μια συμφωνία για την ανταλλαγή ελληνικών και μουσουλμανικών πληθυσμών και των περιουσιακών τους στοιχείων, αλλά κυρίως σε μια συμφωνία προβλέπουσα την απέλαση του μουσουλμανικού πληθυσμού από την Ελλάδα μετά την εκδίωξη των Ελλήνων από την Τουρκία. Αυτό συνέβη στην πραγματικότητα».

Θάνος Μ. Βερέμης και Ιωάννης Σ. Κολιόπουλος, *Νεότερη Ελλάδα: Μία Ιστορία από το 1821* (μετάφραση: Διονύσης Χουρχούλης), Εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα 2015, σσ. 196-197.

ΚΕΙΜΕΝΟ Β

Όσο για τον Βενιζέλο, είναι φανερό ότι αποδεχόταν την ιδέα της ανταλλαγής πληθυσμών, πρώτα εθελοντικής (το 1914 με την Τουρκία και το 1919 με τη Βουλγαρία) και τελικά υποχρεωτικής (το 1923 με την Τουρκία) μόνο για να αποτρέψει μία έκβαση

ακόμη πιο βλαπτική για τα ελληνικά συμφέροντα: τη μονομερή απογύμνωση και εκδίωξη ή εξόντωση ελληνικών πληθυσμών.

Ειδικά το φθινόπωρο του 1922, η Ελλάδα ήταν εκείνη που είχε άμεση ανάγκη μιάς συμφωνημένης υποχρεωτικής ανταλλαγής. Όχι η Τουρκία. Κατά το μεγαλύτερο μέρος τους, οι ελληνικοί πληθυσμοί είχαν ήδη εγκαταλείψει το έδαφος της και η ίδια απέκλειε την επιστροφή τους. Μπορούσε να υπολογίζει ότι θα ακολουθούσαν και οι υπόλοιποι. Αντίθετα, στην Ελλάδα παρέμενε σχεδόν μισό εκατομμύριο Τούρκων. Χωρίς συμφωνία υποχρεωτικής ανταλλαγής, ήταν αδύνατο να εκδιωχθούν ώστε να χρησιμεύουν οι ακίνητες περιουσίες τους για την αποκατάσταση μεγάλου μέρους των Ελλήνων προσφύγων από την Τουρκία (όπως έγινε τελικά).

Γιώργος Θ. Μαυρογορδάτος, *Μετά το 1922: Η παράταση του Διχασμού*, Εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα 2017, σσ. 132-133.

ΚΕΙΜΕΝΟ Γ

Στις 13 Οκτωβρίου [1922], [...] ο Βενιζέλος είχε τηλεγραφήσει στον Φρίτζχοφ Νάνσεν, ειδικά εντεταλμένο επίτροπο της Κοινωνίας των Εθνών για την παροχή αρωγής στους πρόσφυγες:

«Ο υπουργός των Εσωτερικών της κυβερνήσεως της Άγκυρας δήλωσε, πριν από 15 μέρες, ότι οι Τούρκοι έχουν αποφασίσει να μην ανεχθούν στο εξής την παρουσία των Ελλήνων στα οθωμανικά εδάφη· θα προτείνει λοιπόν στην προσεχή συνδιάσκεψη την υποχρεωτική προσφυγή στην ανταλλαγή των πληθυσμών, ελληνικού και τουρκικού. Η προσέγγιση του χειμώνα θα καταστήσει την επίλυση του προβλήματος της κατοικίας των προσφύγων δυσχερέστερη ακόμη και από εκείνη του ανεφοδιασμού τους. Λαμβάνω το θάρρος να σας παρακαλέσω επίμονα να προβήτε στη λήψη κάθε αναγκαίου μέτρου προκειμένου να επιτευχθεί η έναρξη της μετακινήσεως των πληθυσμών πριν από την υπογραφή της ειρήνης...».

Κωνσταντίνος Σβολόπουλος, *Η ελληνική εξωτερική πολιτική, 1900-1945*, Εστία, Αθήνα 2005, σσ. 175-176.

ΑΠΑΝΤΗΣΗ

α) Σχολικό βιβλίο σελ. 149-150 και 152 σε συνδυασμό με το Α' κείμενο.

Στις 24 Ιουλίου 1923 υπογράφηκε η Συνθήκη ειρήνης της Λοζάνης. Έξι μήνες πριν, στις 30 Ιανουαρίου 1923, είχε υπογραφεί η ελληνοτουρκική Σύμβαση, η οποία ρύθμιζε την ανταλλαγή των πληθυσμών μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας, **πληροφορία άλλωστε που επαληθεύεται και από το έργο «Νεότερη Ελλάδα: Μία ιστορία από**

το 1821», το οποίο αποτελεί δευτερογενή πηγή πληροφόρησης, καθώς επισημαίνει την υπογραφή της εν λόγω συνθήκης μεταξύ των δύο χωρών.

Πιο συγκεκριμένα, προβλεπόταν η υποχρεωτική ανταλλαγή μεταξύ των Ελλήνων ορθοδόξων κατοίκων της Τουρκίας και των Μουσουλμάνων κατοίκων της Ελλάδας. Το ίδιο παράθεμα συμπληρώνει με έμφαση ότι το θρήσκευμα αποτέλεσε το κυρίαρχο στοιχείο που οδήγησε στην συγκεκριμένη απόφαση. Το αποτέλεσμα ήταν Έλληνες ορθόδοξοι τουρκόφωνοι και αντίστοιχα μουσουλμάνοι ελληνόφωνοι να ξεριζωθούν και να οδηγηθούν ακουσίως σε χώρες ανοίκειες σε επίπεδο συνηθειών και γλώσσας. Σύμφωνα με τις ιστορικές μας γνώσεις, αυτή θα ίσχυε τόσο γι' αυτούς που παρέμεναν στις εστίες τους, όσο και για εκείνους που είχαν ήδη καταφύγει στην ομόθρησκη χώρα. Μάλιστα, η ανταλλαγή ίσχυσε αναδρομικά για όλες τις μετακινήσεις που έγιναν από τη μέρα που κηρύχθηκε ο Α΄ Βαλκανικός πόλεμος (18 Οκτωβρίου 1912). Όπως, άλλωστε σημειώνει το ίδιο παράθεμα τελικά θα μετακινούνταν 1.300.000 χριστιανοί από την Τουρκία και 585.000 μουσουλμάνοι από την Ελλάδα. Από την ανταλλαγή αυτή εξαιρέθηκαν οι Έλληνες ορθόδοξοι της Κωνσταντινούπολης, της Ίμβρου και της Τενέδου και οι Μουσουλμάνοι της Δυτικής Θράκης.

Οι ανταλλάξιμοι, σύμφωνα με τη σύμβαση ανταλλαγής είχαν κάποιες υποχρεώσεις και δικαιώματα. Αρχικά, θα απέβαλαν την παλιά ιθαγένεια και θα αποκτούσαν την ιθαγένεια της χώρας στην οποία θα εγκαθίσταντο. Επιπλέον, είχαν δικαίωμα να μεταφέρουν την κινητή περιουσία τους και να πάρουν από το κράτος στο οποίο μετανάστευαν ως αποζημίωση περιουσία ίσης αξίας με την ακίνητη περιουσία που εγκατέλειπαν φεύγοντας. Τέλος, θα διευκολύνονταν στη μετακίνησή τους από τη Μικτή Επιτροπή Ανταλλαγής. Με βάση το άρθρο 11 της Σύμβασης της Λοζάνης ιδρύθηκε η Μικτή Επιτροπή Ανταλλαγής με έδρα την Κωνσταντινούπολη. Την αποτελούσαν έντεκα μέλη (τέσσερις Έλληνες, τέσσερις Τούρκοι και τρία μέλη-πολίτες ουδέτερων κατά τον Α΄ Παγκόσμιο πόλεμο κρατών) με αρμοδιότητα τον καθορισμό του τρόπου μετανάστευσης των πληθυσμών και της εκτίμησης της ακίνητης περιουσίας των ανταλλαξίμων.

Η συμφωνία αυτή για ανταλλαγή πληθυσμών διέφερε από τις προηγούμενες. Καθιέρωνε για πρώτη φορά τη μαζική μετακίνηση πληθυσμών και είχε υποχρεωτικό χαρακτήρα, κάτι που επιβεβαιώνεται και από το κείμενο Α, ενώ οι μέχρι τότε συμφωνίες προέβλεπαν εθελοντική μετανάστευση κατοίκων κάποιων επίμαχων περιοχών. Συγκεκριμένα, οι προηγηθείσες αυτές συμφωνίες είναι, πρώτον, η εθελούσια ανταλλαγή πληθυσμών Ελλήνων ορθοδόξων της Τουρκίας και Μουσουλμάνων της Ελλάδας το 1914 και, δεύτερον, η επίσης εθελοντική ανταλλαγή πληθυσμών μεταξύ Ελλάδας και Βουλγαρίας το 1919 («Σύμφωνο περί αμοιβαίας μεταναστεύσεως μεταξύ Ελλάδας και Βουλγαρίας»), όπως διευκρινίζει

ο Μαυρογορδάτος στο κείμενο Β, δευτερογενή πηγή, απόσπασμα από το έργο του Μετά το 1922: Η παράταση του Διχασμού.

β) Σχολικό βιβλίο σελ.151-152 σε συνδυασμό με τα κείμενα Β' και Γ'

Όταν έγινε γνωστή η υπογραφή της Σύμβασης και οι όροι της, οι πρόσφυγες που βρίσκονταν στην Ελλάδα αντέδρασαν έντονα. Σε όλες τις πόλεις της Ελλάδας συγκρότησαν συλλαλητήρια, διατρανώνοντας την απόφασή τους να εμποδίσουν την εφαρμογή της.

Η πραγματικότητα όμως, όπως είχε διαμορφωθεί μετά την έξοδο χιλιάδων Ελλήνων από τις πατρογονικές εστίες τους και την άρνηση της Τουρκίας να δεχτεί την επιστροφή τους, ανάγκασε την ελληνική αντιπροσωπεία να συμφωνήσει. Ο ιστορικός Μαυρογορδάτος στο απόσπασμα από το έργο του, το οποίο αποτελεί δευτερογενή πηγή πληροφοριών θίγει ότι η πραγματικότητα του φθινοπώρου του 1922 για την Ελλάδα ήταν άκρως πιεστική. Η πλειοψηφία των ορθόδοξων πληθυσμών της Τουρκίας είχε ήδη απομακρυνθεί από τη χώρα, εκείνη είχε δηλώσει ξεκάθαρα ότι δεν θα τους δεχόταν πίσω και ανέμενε και τη φυγή όσων είχαν παραμείνει. Έτσι, λοιπόν, και η Ελλάδα έπρεπε κάπως να δικαιολογήσει με νόμιμο τρόπο την ανάγκη απομάκρυνσης περίπου 500.000 μουσουλμάνων, ώστε να παραχωρηθεί η ακίνητη περιουσία τους στους ελληνορθόδοξους που είχαν καταφύγει σε αυτή. Σύμφωνα με το παράθεμα Γ', ο Βενιζέλος βλέποντας την διαμορφωθείσα κατάσταση έστειλε τηλεγράφημα στις 13 Οκτωβρίου 1922 στον επίτροπο της Κοινωνίας των Εθνών Φρ. Νάνσεν για να ζητήσει βοήθεια για τους πρόσφυγες. Στο τηλεγράφημα τον ενημερώνει ότι κατά δήλωση του υπουργού εσωτερικών της Τουρκίας οι Τούρκοι είχαν την πρόθεση να απομακρυνθεί οριστικά το ελληνικό στοιχείο από τα εδάφη τους και ότι σκόπευαν να προτείνουν στην επόμενη συνδιάσκεψη την υποχρεωτική ανταλλαγή των αλλόδοξων. Γι' αυτό, ο Βενιζέλος του ζητά, προκειμένου να γίνει πιο εύκολα η διαχείριση της τεράστιας πίεσης που θα δημιουργηθεί για την αποκατάσταση αυτών των ανθρώπων –πολύ μεγαλύτερη από την περιθάλψή τους-, να αρχίσει η μετακίνηση των πληθυσμών πριν την επίσημη υπογραφή της ειρήνης.

Ο ιστορικός μελετητής του παραθέματος Β' αναφέρει τη θετική διάθεση του Βενιζέλου για την αμοιβαία ανταλλαγή των πληθυσμών των δύο χωρών, που στην πρώτη φάση (1914 Ελλάδα- Τουρκία και 1919 Ελλάδα-Βουλγαρία) είχε εθελοντικό χαρακτήρα ενώ στη β' φάση που βίωσε (1922 Ελλάδα-Τουρκία) είχε υποχρεωτικό, για να προστατεύσει τα συμφέροντα της Ελλάδας. Ήταν βέβαιος ότι αν δε στήριζε τη συγκεκριμένη επιλογή θα εκριζώνονταν μόνο οι ελληνορθόδοξοι πληθυσμοί της Τουρκίας, χωρίς να συμβεί το ίδιο για τους μουσουλμάνους της Ελλάδας. Μάλιστα, αυτό το δεδομένο παραδέχτηκε και ο

ίδιος στην επιτροπή προσφύγων το 1929, όπως παρατίθεται από τους ιστορικούς Βερέμη και Κολιόπουλο. Σε αυτή του τη δήλωση ο Βενιζέλος διευκρίνισε ότι το βασικό και πραγματικό σκεπτικό πίσω από την συμφωνία ανταλλαγής πληθυσμών ήταν απομάκρυνση των μουσουλμάνων από την Ελλάδα ύστερα από τον διωγμό των Ελλήνων από την Τουρκία και όχι η ίδια η ανταλλαγή αυτού του κόσμου και της περιουσίας του.

Εξάλλου, σύμφωνα με τις ιστορικές μας γνώσεις, η υπογραφή της Σύμβασης υποβοηθούσε τις βλέψεις των ηγετών των δύο χωρών (Βενιζέλου και Κεμάλ) για τη διασφάλιση και αναγνώριση των συνόρων τους, την επίτευξη ομοιογένειας και την απρόσκοπτη ενασχόληση με την εσωτερική μεταρρύθμιση και ανάπτυξη. Σύμφωνη ήταν και η Κοινωνία των Εθνών.

(Επίλογος)

Οι πρόσφυγες έμειναν με την πικρία ότι το δίκαιο και τα συμφέροντά τους θυσιάστηκαν στο βωμό των συμφερόντων του ελληνικού κράτους. Οι περισσότεροι πρόσφυγες, ψυχικά τραυματισμένοι και με το άγχος πρώτα της επιβίωσης και αργότερα της βελτίωσης της ζωής τους, εξέφραζαν συχνά παράπονα για την αντιμετώπιση του κράτους, αλλά και των γηγενών κατοίκων του.

ΘΕΜΑ Δ1

Συνδυάζοντας τις ιστορικές σας γνώσεις με τις πληροφορίες από τα κείμενα που σας δίνονται, να αναφερθείτε:

α. στο πρόβλημα των τσιφλικιών, που δημιουργήθηκε με την προσάρτηση της Θεσσαλίας στο ελληνικό κράτος (1881).

(μονάδες 10)

β. στη στάση που τήρησαν οι ελληνικές κυβερνήσεις απέναντι στο πρόβλημα αυτό από το 1881 έως και το 1907.

(μονάδες 15)

Μονάδες 25

ΚΕΙΜΕΝΟ Α

Στην περίοδο 1881-1895 εμφανίστηκε στο προσκήνιο της ελληνικής κοινωνίας το πρόβλημα μιάς μεγάλης γαιοκτησίας με κέντρο τις νέο-απελευθερωμένες περιοχές της Θεσσαλίας και της Άρτας. Ως τότε το ελληνικό κράτος είχε καταπολεμήσει με συνέπεια κάθε προσπάθεια για τη συγκρότηση μεγάλης γαιοκτησίας. Όμοια είχε καταπολεμήσει τον κολλητικό τρόπο καλλιέργειας του εδάφους και είχε ευνοήσει τη μικρή ιδιοκτησία και την οικογενειακή παραγωγή. [...] Με την κυβέρνηση ωστόσο Τρικούπη ήταν η πρώτη φορά που το κράτος εμφανίστηκε να ευνοεί τη συγκρότηση μιάς μεγάλης γαιοκτησίας. Η αιτία της μεταβολής αυτής πρέπει να αναζητηθεί σε ένα εξαιρετικό γεγονός: δικαιούχοι των τσιφλικικών δικαιωμάτων στη Θεσσαλία - Άρτα δεν ήταν πια οι επαρχιακοί προύχοντες και κοτζαμπάσηδες, αλλά οι Έλληνες χρηματιστές της διασποράς. [...] Ο Τρικούπης υποχρεώθηκε να καλύψει πλήρως την επιχείρηση των πλούσιων ομογενών για την τσιφλικοποίηση της Θεσσαλίας, τόσο από νομική και δικαστική άποψη, όσο και από άποψη οικονομικής πολιτικής. Το βασικό επιχείρημα που έπεισε τον Τρικούπη να ακολουθήσει αυτή την πολιτική ήταν η ιδιότητα των νέων αγοραστών των κτημάτων.

Κωνσταντίνος Βεργόπουλος, «Ο ανανεωμένος εθνισμός», στο: *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, Εκδοτική Αθηνών, Αθήνα 1977, τόμος ΙΔ', σσ. 69-70.

ΚΕΙΜΕΝΟ Β

Ο Δηλιγιάννης, αντίθετα, αμέσως μετά την προσάρτηση της Θεσσαλίας είχε καταθέσει νομοσχέδια για τη χορήγηση γης στους αγρότες, για τη δημιουργία ταμείων αγροτικής πίστης και για τη ρύθμιση της σχέσης μεταξύ τσιφλικάδων και

αγροτών, τα οποία όμως προσέκρουαν στην αντίσταση των μεγαλογαιοκτημόνων και των Τρικούπικών.

Gunnar Hering, *Τα πολιτικά κόμματα στην Ελλάδα, 1821-1936* (μετάφραση: Θόδωρος Παρασκευόπουλος), ΜΙΕΤ, Αθήνα 2004, τόμος Α', σ. 604.

ΚΕΙΜΕΝΟ Γ

Η συντηρητική κυβέρνηση Θεοτόκη, ψηφίζοντας το νόμο ΒΧΗ (9 Ιουλίου του 1899) «Περί εξώσεως δυστροπούντων ενοικιαστών», παραχώρησε στους τσιφλικούχους ένα ισχυρό εργαλείο πειθάρχησης των κολίγων. Η συνεχής, όμως, όξυνση των κοινωνικών συγκρούσεων και η ενίσχυση της θέσης των κολίγων και των υποστηρικτών τους ώθησε την επόμενη κυβέρνηση Θεοτόκη να καταθέσει, το 1906, ένα νέο νομοσχέδιο που περιορίζε και πάλι ουσιωδώς τα δικαιώματα των κολίγων. Παρά ταύτα, και αυτή η συμβιβαστική λύση συνάντησε την αντίδραση των γαιοκτημόνων και εγκαταλείφθηκε.

Σωκράτης Δ. Πετμεζάς, «Αγροτική οικονομία: Τα όρια του μοντέλου αγροτικής ανάπτυξης του 19ου αιώνα», στο: Χρήστος Χατζηιωσήφ (επιμ.), *Ιστορία της Ελλάδας του 20ού αιώνα: Όψεις πολιτικής και οικονομικής ιστορίας, 1900-1940*, Εκδόσεις Βιβλιόραμα, Αθήνα 2009, σ. 214.

ΑΠΑΝΤΗΣΗ

α) σχολικό βιβλίο, σελ. 42-43 και αξιοποίηση Κειμένου Α (Εισαγωγή)

Στον ελληνικό χώρο, το πρόβλημα της έγγειας ιδιοκτησίας (της ιδιοκτησίας γης) δεν γνώρισε τις εντάσεις που παρατηρήθηκαν σε άλλα ευρωπαϊκά ή βαλκανικά κράτη. Η προοδευτική διανομή των εθνικών γαιών που προέκυψαν από τον επαναστατικό αγώνα του 1821-1828 δημιούργησε πλήθος αγροτών με μικρές ή μεσαίες ιδιοκτησίες. Τα λίγα εναπομείναντα «τσιφλίκια» στην Αττική και την Εύβοια δεν προκαλούσαν ιδιαίτερο πρόβλημα.

Αργότερα, όμως, η διεύρυνση του ελληνικού κράτους με τα Επτάνησα (1864), την Άρτα και τη Θεσσαλία (1881) έφερε στο προσκήνιο το ζήτημα της «μεγάλης ιδιοκτησίας». Επί της ουσίας, όπως επιβεβαιώνει και ο Κωνσταντίνος Βεργόπουλος στο Κείμενο Α, το ζήτημα της μεγάλης ιδιοκτησίας/γαιοκτησίας δημιουργείται/εμφανίζεται με την ενσωμάτωση των περιοχών Θεσσαλίας και Άρτας στην ελληνική επικράτεια το 1881. Τα «τσιφλίκια» της Θεσσαλίας αγοράστηκαν από πλούσιους Έλληνες του εξωτερικού (τους Έλληνες

ομογενείς/κεφαλαιούχους/ «χρηματιστές της διασποράς»). Οι καινούργιοι ιδιοκτήτες, πέρα από το γεγονός ότι διατήρησαν τον αναχρονιστικό θεσμό των κολίγων, άσκησαν πολιτικές και κοινωνικές πιέσεις για να κερδοσκοπήσουν από την παραγωγή του σιταριού. Επιδίωξαν δηλαδή την επιβολή υψηλών δασμών στο εισαγόμενο από τη Ρωσία σιτάρι, ώστε να μπορούν να καθορίζουν όσο το δυνατόν υψηλότερες τιμές για το εγχώριο, προκαλώντας μάλιστα μερικές φορές και τεχνητές ελλείψεις. Από τη συμπεριφορά τους προέκυψαν οικονομικά και κοινωνικά προβλήματα για το ελληνικό κράτος.

(Επίλογος)

Το πρόβλημα των «τσιφλικιών» απασχόλησε και τα επόμενα χρόνια το ελληνικό κράτος, έγινε πιο περίπλοκο μετά το τέλος των βαλκανικών (1913) λόγω της ενσωμάτωσης και άλλων μουσουλμανικών εκτάσεων και οριστικά «επιλύθηκε» κάτω από την πίεση του προσφυγικού προβλήματος λόγω της άφιξης στην Ελλάδα των Ελλήνων της οθωμανικής αυτοκρατορίας.

β) σχολικό βιβλίο, σελ. 43,80,81, 85 και αξιοποίηση Κειμένων Α, Β και Γ
(Εισαγωγή)

Οι ελληνικές κυβερνήσεις και κατά τη διάρκεια της Επανάστασης και μετά τη δημιουργία του Νοελληνικού κράτους έπρεπε να αντιμετωπίσουν το ζήτημα των «εθνικών γαιών». Ιδιαίτερα μετά το 1881 το ζήτημα της «μεγάλης ιδιοκτησίας».

Μέχρι το 1881, επισημαίνει ο Κωνσταντίνος Βεργόπουλος στο Κείμενο Α, οι ελληνικές κυβερνήσεις είχαν ακολουθήσει πολιτική υπέρ του πολυτεμαχισμού των εθνικών γαιών σε μικρές ή μεσαίες ιδιοκτησίες και όχι υπέρ της συγκέντρωσης μεγάλων κτημάτων στα χέρια λίγων κεφαλαιούχων. Είχαν δηλαδή καταπολεμήσει κάθε προσπάθεια συγκρότησης μεγάλης γαιοκτησίας, τον κολλητικό τρόπο καλλιέργειας της γης και είχαν προωθήσει τη μικρή και μεσαία οικογενειακή παραγωγή. Είναι γνωστό ότι η αγροτική μεταρρύθμιση της κυβέρνησης του Αλέξανδρου Κουμουνδούρου τα έτη 1870-1871 κινούνταν προς αυτή την κατεύθυνση.

Όμως, για πρώτη φορά αλλάζει η αγροτική πολιτική του κράτους με τις κυβερνήσεις Τρικούπη. Ο Χαρίλαος Τρικούπης παρουσιάζοντας από το 1875 ένα συστηματικό πρόγραμμα εκσυγχρονισμού της χώρας ευνοούσε την παροχή κινήτρων στην ιδιωτική πρωτοβουλία και τους κεφαλαιούχους για επενδύσεις στη χώρα. Έτσι, στο πλαίσιο αυτής της πολιτικής, στα εδάφη της Θεσσαλίας, στα οποία κυριαρχούσε η μεγάλη ιδιοκτησία, οι τρικουπικοί υποστήριζαν τους μεγαλογαιοκτήμονες. Αυτή η πολιτική παρουσιάζεται αναλυτικά και στο Κείμενο Α. Πιο συγκεκριμένα, αναφέρεται ότι η αιτία της μεταβολής της συνολικής αγροτικής πολιτικής του

κράτους ήταν ότι τα τσιφλίκια της Θεσσαλίας ανήκαν στους Έλληνες κεφαλαιούχους του εξωτερικού («Έλληνες χρηματιστές της διασποράς»), και όχι στους πλούχιοντες-κοτζαμπάσηδες των επαρχιών αυτών. Ο Τρικούπης ως πρωθυπουργός μετά το 1882 επιδίωκε να προσελκύσει αυτούς τους κεφαλαιούχους ομογενείς ως επενδυτές στη χώρα, με αποτέλεσμα να παρέχει νομική και δικαστική κάλυψη σε αυτούς, ακολουθώντας την προαναφερθείσα πολιτική.

Σε αντίθεση με τον Τρικούπη, ο αντίπαλος του Θεόδωρος Δηλιγιάννης είχε παραδοσιακά διαφορετική αντίληψη γιατί απεχθανόταν το τυχοδιωκτικό χρηματιστικό κεφάλαιο και υποστήριζε μια αργή οικονομική ανάπτυξη που θα βασιζόταν σε παραδοσιακές παραγωγικές δραστηριότητες (δηλαδή στην αγροτική παραγωγή). Έτσι, και ο ίδιος, όπως και ευρύτερα οι δηλιγιαννικοί προσπάθησαν, χωρίς τελικά να το κατορθώσουν, να χορηγήσουν γη στους αγρότες και έλαβαν κάποια μέτρα για τη βελτίωση της θέσης τους. Στο Κείμενο Β ο Gunnar Hering επιβεβαιώνει τα παραπάνω και συμπληρώνει, εφόσον καταγράφει ότι ο Δηλιγιάννης είχε καταθέσει στο κοινοβούλιο νομοσχέδια για τη χορήγηση γης στους αγρότες, για τη δημιουργία ταμείων αγροτικής πίστης (που θα μπορούσαν να δανείσουν/χρηματοδοτήσουν τους αγρότες), για τη ρύθμιση των σχέσεων τσιφλικάδων και αγροτών/καλλιεργητών. Οι προσπάθειες του Δηλιγιάννη παρεμποδίζονταν από τους τρικουπικούς, και βέβαια, από τους τσιφλικάδες/μεγαλογαιοκτήμονες.

Οι πρακτικές, λοιπόν, των τσιφλικάδων (και οι συνθήκες ζωής των αγροτών) δημιούργησαν εντάσεις και οδήγησαν στην ψήφιση νόμων το 1907, οι οποίοι επέτρεπαν στην εκάστοτε ελληνική κυβέρνηση να απαλλοτριώνει μεγάλες ιδιοκτησίες, ώστε να μπορεί να τις διανέμει σε ακτήμονες. Η εφαρμογή αυτή αποδείχθηκε δύσκολη υπόθεση. Ο Σωκράτης Πετμεζάς στο Κείμενο Γ αναφέρεται συμπληρωματικά στα προβλήματα που αντιμετώπισαν οι ελληνικές συντηρητικές κυβερνήσεις του τρικουπικού κόμματος υπό την ηγεσία του μετριοπαθούς πολιτικού Γεώργιου Θεοτόκη. Πιο αναλυτικά, το 1899 η κυβέρνηση Θεοτόκη ψήφισε το νόμο ΒΧΗ «Περί εξώσεως δυστροπούντων ενοικιαστών» δίνοντας ένα εργαλείο στους τσιφλικάδες, κάνοντας πιο εύκολη προφανώς την έξωση των κολίγων από τα τσιφλίκια (υπενθυμίζεται ότι με το βυζαντινορωμαϊκό δίκαιο οι ιδιοκτήτες της γαιοκτησίας προστατεύονταν και μπορούσαν να κάνουν έξωση στους κολίγους). Έτσι, λόγω της διαίονισης του κοινωνικού προβλήματος των κολίγων, η κυβέρνηση Θεοτόκη του 1906 (πριν από το κίνημα στο Γουδί, βασικό αίτημα του οποίου ήταν και η διανομή της γης στη Θεσσαλία) ψήφισε ένα νέο νομοσχέδιο με συμβιβαστική πρόθεση, το οποίο και πάλι δεν μπόρεσε να εφαρμοστεί.

(Επίλογος)

Κατά συνέπεια, παρά την ψήφιση των νόμων του 1907, οι τριβές που προκλήθηκαν προκάλεσαν συγκρούσεις, η πιο σημαντική από τις οποίες έγινε στο χωριό Κιλελέρ το 1910 (από την κυβέρνηση Στέφανου Δραγούμη που δημιουργήθηκε μετά τις εκλογές της 8^{ης} Αυγούστου 1910).

Αξιολόγηση

Τα θέματα κρίνονται προσιτά στον επαρκώς προετοιμασμένο μαθητή. Όσον αφορά στην Ομάδα Πρώτη, τα θέματα είναι σαφώς διατυπωμένα και καλύπτουν το Α' και Γ' κεφάλαιο της εξεταστέας ύλης. Όσον αφορά στην Ομάδα Δεύτερη, και τα δυο θέματα απαιτούν μεγαλύτερη εξάσκηση των υποψήφιων στην σύνθεση πληροφοριών από τα κείμενα πηγών με τις αντίστοιχες από το κείμενο του σχολικού βιβλίου. Ιδιαίτερα στο θέμα Δ1 απαιτείται οι μαθητές να διατρέξουν τα κεφάλαια Α' και Β' για να παρακολουθήσουν την στάση των ελληνικών κυβερνήσεων στο ζήτημα των τσιφλικιών την περίοδο 1881-1907.

